

Romano džaniben

časopis romistických studií | 17. ročník | 2/2011

— Debata historiků nad rukopisem *Housle a kůň*

Na stránkách časopisu Romano džaniben nedávno publikovaný článek Niny Pavelčíkové „Několik poznámek k proměnám identity spojeným s příběhy českých a slovenských Romů ve 20. století“ (Romano džaniben 2010/2, s. 71–95) vzbudil živou polemiku nad jedním z detailů v článku uveřejněných, a to nad úvahou Niny Pavelčíkové o autorství rukopisu Housle a kůň. Rukopis je uložen v osobním archivu autorky, která jej poskytla k dispozici i dalším badatelům. Z rukopisu sama autorka i další čerpali/jí informace mimo jiné k předválečnému životu moravského Roma Rudolfa Daniela, pocházejícího z Oslavan, jehož jméno je na titulní straně rukopisu uvedeno. Jeho autorství však ve výše uvedeném článku Nina Pavelčíková zpochybnila, když za autora rukopisu označila jinou, mnohem známější osobu pocházející ze stejné obce – (prvního romského) učitele Antonína Daniela. (Totožné tvrzení uvádí Nina Pavelčíková v příspěvku „Příběhy Antonína a Bartoloměje Daniela – předních představitelů romských elit“ ve sborníku Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. století z roku 2011, jehož finální úpravy vznikaly ve stejné době jako článek psaný pro Romano džaniben). Toto tvrzení se rozhodl rozporovat Ctibor Nečas a zároveň s ním i Milada Závodská. Vzhledem k tomu, že vzniklá debata poměrně významně koriguje informaci publikovanou v obou výše zmíněných článcích Niny Pavelčíkové, ale především proto, že získala širší přesah směrem k metodologii a možnostem zkoumání historie Romů obecně, předkládáme zde obě reakce v písemné podobě, spolu se závěrečnou odpovědí Niny Pavelčíkové. Všechny tři texty zveřejňujeme ve stejném sledu, v jakém do redakce časopisu v průběhu necelých tří měsíců dorazily.

— O jednom neobjasněném autorství, aneb memorát *Housle a kůň* a otazníky nad jeho tvůrcem

Scribitur ad narrandum non ad probandum
(P. M. Quintilianus)

Blíže neurčeným dosud autorem vzpomínkového vyprávění, o němž je dále řeč, musel být pamětník pocházející z romské osady v Oslavanech, vybavený k tomu nejenom potřebnými vzdělanostními a stylistickými schopnostmi, ale také citovým vztahem a soustředěným zaujetím. Podepsal se jako Rudolf Daniel. Uživateli tohoto plného pojmenování, tj. křestního jména a příjmení, byli však v dané době dva oslavanští rodáci. Jeden z nich přišel na svět roku 1911 a druhý o osm let později.

O životě staršího zatím vím jenom žalostně málo a téměř vůbec nic o jeho profesním zařazení, případně společenském postavení. Mladší prožil dětství u svého pradědečka Tomáše Malíka a v Oslavanech také chodil do místní šestitřídky, než se s ním odtud matka přestěhovala do Brna; po absolvování brněnské konzervatoře hrál jako violista v orchestru státního divadla a když přešel do částečného invalidního důchodu, našel uplatnění jako učitel hudební výchovy na různých stupních pedagogického školství; v závěru života byl přijat do druhého ročníku dálkového studia hudební vědy na Masarykově univerzitě, studia však nestačil zahájit.

Zdá se mi, že autorem sledovaného memorátu by měl být Rudolf, narozený před více než jedním stoletím. A nikoliv tedy mladší jeho příbuzný téhož jména, o němž jsou k dispozici jeho personální spisy v Archivu Národního divadla a především v Archivu Masarykovy univerzity. Tento názor pak uvádím ve svých publikacích (*Romové na Moravě a ve Slezsku 1740–1945*. Brno, Matice moravská, 2005 a *Historický kalendář. Dějiny českých Romů v datech*. 2. vyd. Olomouc, UP, 2008).

Naproti tomu vážená a velmi blízká mi kolegyně Nina Pavelčíková, která mi jistě dovolí psát o ní dále jen pod jejím křestním jménem, ve dvou svých tematicky příbuzných příspěvcích (*Několik poznámek k proměně identity čes. a slov. Romů*. Romano džaniben 16/2010, č. 2, s. 71–95 a *Příběhy Antonína a Bartoloměje Daniela – předních představitelů romských elit*. In: *Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. stol.* Brno, CDM, 2011, s. 316–329) přičítá autor-

ství Antonínu Danielovi, vycházejíc přitom ze zjištění, že mu jeho přátelé a známí přezdívali Ruda.

Antonín, alias Ruda se narodil v Oslavanech roku 1913, maturoval na tišnovském gymnáziu, učiteloval pak na různých národních i zvláštních školách, dálkově vystudoval speciální pedagogiku na Univerzitě Palackého, zařadil se mezi přední romské aktivisty a patřil k zakladatelským osobnostem Svazu Cikánů-Romů v ČSR. Blíže o něm viz nekrolog (*Antonín Daniel 1913–1996*. Bulletin Muzea romské kultury 5, 1996, s. 81 a reedice in: *Romové a jejich učitelé*. Ústí n. Labem, Hnutí R, 1999, s. 82–83).

Nad Nininou poněkud naivní, až krkolomnou argumentací jsem naznačil určité rozpačky už v oponentských posudcích na citované její příspěvky, když byly ještě v rukopisné podobě. Po jejich vytištění bez jakýchkoliv textových úprav či doplňků, považuji za potřebné své pochybnosti blíže konkretizovat.

Z rozboru předmětného memorátu vyplývá několik obtížně vysvětlitelných a téměř protichůdných skutečností. Antonín, pokud by byl autorem, vzpomíná na rodnou osadu pouze z doby svého předškolního a školního věku, ačkoliv v ní bydlel a domovsky příslušel nejméně do konce druhé světové války. Domnělý autor se dále odvolává na dědečka Tomáše Malíka, při čemž jeho praotcem by měl být podle matričních záznamů František Daniel, anebo z matčiny strany Josef Bystřický. Vlastního otce pak Antonín bez sebemenšího komentáře překřtil z Josefa na Ludvíka.

Antonín prý uvažoval o doktorátu. K jeho dosažení chtěl předložit „svůj“ memorát, který však neodpovídal požadavkům kladeným na disertační spisy, takže mu hrozilo odmítnutí. Jakoby vystřížena z napínavého románu působí pak Ninina fabulace scénky, v níž otec a syn Pavelčíkovi navštěvují Rudu právě ve chvíli, kdy se chystal zneuznaný a jeho slovy zbytečný rukopis roztrhat a spálit v kamnech. Naštěstí mu v tom bylo dvojicí náhodných návštěvníků zabráněno, a originál se tak zachoval. Je ovšem škoda, že syn (jímž není nikdo jiný než Ninin manžel a informátor Jiří), si onu dramatickou příhodu nevybavil v paměti a nedal ji ve známost o pár roků dříve, když publikoval pod názvem *Rudolf Daniel* (nikoliv tedy podle dodatečného výkladu Antonín) příspěvek v nahoře citovaném sborníku tzv. Hnutí R (*Romové a jejich učitelé...*, s. 81–82).

Znalost anglického jazyka umožňovala Antonínovi písemný kontakt s britskými romisty, jimž poskytoval podkladové zdroje informací, a podobným způsobem i spolupráci s pracovníky Orientálního ústavu ČSAV; samostatně píšícím a publikujícím se však nestal, dokonce ani ne v krátkém mezidobí, kdy k tomu měl dokořán otevřené stránky měsíčníku *Romano řil*.

Všichni uvedení Danielové z romské osady v Oslavanech byli rodově spřízněni. Nikoliv jako bratři nebo bratrance, ale ve větší ještě příbuzenské vzdálenosti, tedy jako vlastní lidé,

neboli oslavansky *bratraně*. S Antonínem, stejně jako s jeho sestrami Annou a Andělou, jsem vedl a natáčel rozhovory, nikdo z nich se však přitom nezmínil o nějakém koncipování nebo o dokončení vzpomínkového vyprávění (zmínka by se dala čekat zejména od Anděly, která byla na svého bratra právem pyšná a vypočítávala všechny jeho kulturně osvětové a politické aktivity).

S Rudolfem ml. jsem působil krátce na Pedagogickém institutu v Brně (tehdy jsem se však romskou tematikou ještě nezabýval a nenapadlo mi v tomto ohledu jej interviewovat), zatímco s Rudolfem st. jsem příležitost k setkání neměl a bohužel ani nehledal.

Na otázku, kdo z oslavanských Danielů napsal memorát *Housle a kůň*, by nám nezpochybnitelnou odpověď mohla poskytnout pouze jediná osoba: ani jeden z předpokládaných autorů však dnes už není naživu (Rudolf ml. zemřel roku 1968, Rudolf st. 1980 a Antonín 1996). Přes zveřejněnou Nininu dedukci bych ale trval na svém a odpověděl, že autorství je třeba přenechat Rudolfu st. a nepřenášet je na Antonína. To však není nic jiného než jenom mínění proti mínění.

Já i moje v příznivém slova smyslu odpůrkyně se přitom pohybujeme na jakémsi pomyslném rozcestí mezi rétorikou a historiografií. Abychom podle nahoře uvedeného motto přestali s volným vyprávěním a pustili se do závazného výkladu, k tomu zatím chybí jednomu i druhému potřebné primární prameny. Nezbyvá proto než doufat, že se podaří rozšířit dosud chabou materiálovou bází objevem neznámých a nepoužitých archiválií nebo jiných dokumentů, na základě nichž dospějeme my, případně naši pokračovatelé, k finálnímu rozsouzení celé této sporné záležitosti.

Daniel, Rudolf: *Housle a kůň*. /1950/. 183 strojopisných stran – originál uložen v osobním archivu prof. PhDr. Niny Pavelčíkové, CSc., kopie v Muzeu romské kultury v Brně, rovněž ve Slezském ústavu SZM v Opavě a knihovně Semináře romistiky ÚJCA FFUK, Praha.

— **Rukopis Rudolfa Daniela „Housle a kůň“**
 – **příspěvek k problematice autorství**
 — (Dílčí výsledky výzkumu a několik poznámek
 k historické metodologii, též z hlediska romistiky)

Doposud nikdy nepublikovaný rukopis *Housle a kůň*¹, který byl již v uplynulých letech citován v řadě odborných pojednání², skýtá díky svým obsahovým kvalitám historikovi možnosti jedinečného vhledu do dějin Romů v českých zemích v první polovině 20. století. Ovšem, právě díky skutečně výjimečně bohaté výpovědní hodnotě, je tento pramen možným zdrojem poznání také pro další společenskovědní obory, zejména pro romistiku. V návaznosti na určité poznatky ve výzkumné práci, jíž jsme se s Helenou Sadílkovou a Tomášem Zapletalem věnovali systematicky v uplynulých dvou letech,³ bych ráda poukázala na několik – dle mého názoru – významnějších souvislostí mezi skutečnostmi, které se více či méně přímo dotýkají historické osobnosti autora (z opatrnosti dané ne-věděním možno připustit případně spoluautora)⁴ textu předmětného rukopisu, a dále také autenticity a věrohodnosti výpovědi tohoto unikátního historického pramene. Smyslem tohoto příspěvku není celkový detailní rozbor textu (byť si jej rukopis zaslouží více, než kolik mu doposud bylo ze strany odborníků věnováno). A pokud jde o možné jeho historické interpretace – i ty, které jsou pouze v zárodku – musím se v následujícím textu omezit, a to kvůli rozsahu textu zde.

Svůj příspěvek jsem pro větší přehlednost rozdělila do několika částí, které se ovšem navzájem prolínají. Po stručném přehledu odborné literatury, pracující s rukopisem jako

1 Kompletní xerokopii poskytla laskavě Prof. Nina Pavelčíková ze svého osobního archivu již před několika lety Muzeu romské kultury (Brno), exemplář evidován ve Fondu písemného materiálu MRK 391/10. Jeden exemplář kopie je zřejmě uložen v knihovně Slezského ústavu SZM v Opavě pod sign. 60413. Další exemplář kopie je v knihovně Semináře romistiky ÚJCA FFUK Praha.

2 Tato pojednání dále uvádím v textu a příslušných jednotlivých poznámkách.

3 Projekt Výzkum romského osídlení Brna 1945-73, dílčí výsledky projektu (Sadílková, Zapletal, Závodská, 2010).

4 Možnost spoluautorství pracovně připouštím, nadále však budu ve svém článku psát o „autorovi“, jednak proto, že rukopis obsahuje jméno pouze jednoho autora, a dále i pro přehlednost tohoto výkladu.

s pramenem, se dále budu již věnovat přímo rukopisu *Housle a kůň*. Úvodem se omezím jen na krátký popis formálních náležitostí a náčrt struktury obsahu textu předmětného rukopisu. Následně bych se zde pak za pomoci dalších (archivních i jiných) písemných pramenů věnovala kritickému hodnocení příslušných textových partií rukopisu a jejich výpovědní hodnotě, čímž bych chtěla doložit metodologické postupy, které lze při práci s rukopisem uplatnit. Přitom musím samozřejmě explicitně vyjádřit své stanovisko i k teoretické otázce autorství textu. V závěru pak zhodnotím význam svých doposud učiněných poznatků.

Ještě než přikročím k (alespoň) přehledovému řazení prací odborníků (zejména historiků), kteří se předmětným rukopisem ve svém bádání zabývali a zabývají a své práce publikovali, chci poukázat na to, že de facto byly pro tento můj článek podnětem právě dva z níže jmenovaných příspěvků Prof. Niny Pavelčíkové (Pavelčíková, 2010, Pavelčíková 2011), která se významně podílela na zprostředkování textu rukopisu odborné vědecké veřejnosti. Za tyto podněty jsem jí i já upřímně vděčna.

Přehled literatury

Pokud je mi známo, v pomyslné chronologické řadě publikací, které přímo z rukopisu *Housle a kůň* čerpají, je nejstarší článek J. Machačové „K akulturaci romské menšiny na Moravě v meziválečném období: Analýza vzpomínek Rudolfa Daniela“⁵ (Machačová, 1996). Autorka při své práci zřejmě nepracovala s žádnými dalšími primárními prameny (tj. v poznámkovém aparátu k nim neodkazuje), respektive v poznámkách odkazuje k některým publikacím C. Nečas⁶ – který ovšem s těmito primárními prameny pracuje soustavně.

Další z publikací, které těží z rukopisu *Housle a kůň* informace – ač jako pramen není citován (autor necituje ani žádnou jinou literaturu) – je zřejmě medailon zpracovaný Jiřím Pavelčíkem v roce 1996 pod názvem „Učitel Rudolf Daniel“ (Pavelčík, 1999).⁷ J. Pavelčík je také,

5 Tato její práce není u autorky na téma romských dějin ojedinělá – navazuje na svou starší práci Machačová, J., 1993. K výzkumu romského etnika, in: Slezský sborník, 91, 3, 1993, s. 172 – 177. Dále též publikovala: Machačová, J., 1994. Vývoj zákonodárství a Cikáni v českých zemích 1848 – 1918, in: Slezský sborník, 92, 1, 1994 a také Machačová, J., 1994. Historické aspekty sociální pozice romského etnika v České republice po roce 1945, in: Slezský sborník, 92, 3/4 a další.

6 Konkrétně Machačová uvádí zejména Nečas, Ctibor. 1977. Obyvatelé cikánských táborů na Moravě. In: ČMM 96/1977, s. 313-323. Dále Nemůžeme zapomenout/Našti bisteras. 1994. Nucená táborová koncentrace ve vyprávěních romských pamětníků. Shrom. a uspoř. Nečas, C. Olomouc, UP.

7 Zde bych chtěla poukázat i na to, že ve stejném sborníku je obsažen příspěvek Prof. Nečase „Antonín Daniel“ (Nečas, 1999).

společně s N. Pavelčíkovou, spoluautorem dalšího článku, který s rukopisem pracuje – tentokrát jde o rozbor některých mytologických konceptů v předmětném rukopise obsažených (Pavelčík, Pavelčíková, 2001; vlastní obsah článku je mně bohužel momentálně zatím nedostupný).

V roce 2002 byl publikován článek Prof. Ctibora Nečase (dále jen Nečas) s titulem „Dějinný příběh oslavanských Romů“ (Nečas, 2002),⁸ který je přepracovanou a rozšířenou verzí článku staršího (Nečas, 1977). Novější z obou prací zahrnuje mezi prameny i rukopis *Housle a kůň* (vedle jiných pramenů, které ke svému tématu autor v mezidobí shromáždil).

Konečně pak dalšími v řadě jsou publikace Prof. Niny Pavelčíkové (dále jen Pavelčíková). A to článek „Úspěchy jihomoravských Romů v padesátých letech“ (Pavelčíková, 2002) – rukopis *Housle a kůň* je zde uveden v textu, ale nikoli v použitých pramenech a literatuře. Po řadě dalších článků je v práci s rukopisem jako pramenem významná souhrnná monografie *Romové v českých zemích v letech 1945 – 1989* (Pavelčíková, 2004). Následně pak s rukopisem pracuje Pavelčíková v řadě svých dalších článků a studií, zejména důležité jsou ale dva nejnovější články „Několik poznámek k proměnám identity spojeným s příběhy českých a slovenských Romů ve 20. století“ (Pavelčíková, 2010) a stručnější „Příběhy Antonína a Bartoloměje Daniela – prvních představitelů romských elit“ (Pavelčíková, 2011). V těch totiž výslovně Pavelčíková autorství rukopisu *Housle a kůň* přenáší z oslavanského rodáka jménem Rudolf Daniel (t. j. doposud nikým výslovně nezpochybnovaného autora)⁹ na Antonína Daniela (1913–1996), pro nějž by v případě rukopisu *Housle a kůň* mělo být jméno Rudolf Daniel¹⁰ prý pseudonymem.¹¹

Tímto by výčet relevantních publikací mohl být snad ukončen, avšak skutečností je, že právě v době, kdy byly oba výše zmíněné články Pavelčíkové dohotovovány k publikaci, zabývala jsem se rozbohem jistých archiválií (bude o nich ještě psáno i zde), nalezených při výše zmíněném vlastním výzkumu a přitom jsem si (jen) potvrdzovala nejen doposud u rukopisu *Housle a kůň* nezpochybněné autorství Rudolfa Daniela – ale i fakt, že možnosti interpretace tohoto pramene jsou velmi zajímavé (Sadílková, Zapletal, Závodská, 2010a: 17–18). Při své práci jsem vycházela tehdy i ze svých znalostí dějin čerpaných jak z prací Nečase, tak z prací

8 Tento článek je dále zapracován v pozdější Nečasově monografii (Nečas, 2005). Nečas zmiňuje existenci rukopisu *Housle a kůň* ovšem i v dalších svých dílech – neinterpretuje v nich ale tento pramen.

9 Jedině tedy sama Pavelčíková v dřívějším článku, kde poněkud nejasně v poznámce 6 a dále v textu naznačuje otevření otázky autorství *Housle a kůň* (Pavelčíková, 2007: 98).

10 Antonín Daniel měl za svého života vedle svého občanského jména také *romano nav* (romské jméno). Toto jeho „romské jméno“ bývá v odborné literatuře (zejména Pavelčíková 2007, 2010, 2011) uváděno ve dvou zněních, a to Ruda a Rudolf. Nevím, zda-li skutečně *romano nav* Antonína Daniela bylo za jeho života používáno takto variantně, tj. zároveň nejen ve své domácké, ale i oficiální podobně, ale připouštím, že je to asi možné – zejména na rozhraní kontaktu romské a české kultury (i jazyka).

11 K tomuto se ve svém článku budu ještě mnohokrát vracet.

Pavelčíkové (včetně těch zde uvedených, s výjimkou tedy dvou posledně jmenovaných, které v té době ještě nebyly publikovány). O to tedy větší bylo později a je stále mé překvapení, že autorství unikátního historického pramene jako je *Housle a kůň* by mělo snad být připsáno Antonínu Danielovi, který je ovšem jinak též významnou osobností a autorem neméně významných děl (zejména překladů do romštiny, sběr romských pohádek a vyprávění z Oslavan). Zde bych ještě chtěla zdůraznit, že právě z toho důvodu, že s posledními závěry Prof. Niny Pavelčíkové (Pavelčíková 2010 a 2011) týkajícími se autorství rukopisu (připisovaného Antonínu Danielovi) nesouhlasím, byly tyto její články i podnětem pro sepsání této reakce. Ta je ve svém obsahu (z důvodu doposud neukončeného vlastního bádání) zatím pouze souborem několika metodologických poznámek a dílčí prezentací možné interpretace. Svou práci jsem rámcově konzultovala osobně s Prof. Ctiborem Nečasem, který mne obeznámil i se svým záměrem také se k nově nastolené otázce autorství rukopisu vyjádřit.¹²

Rukopis *Housle a kůň*

Text rukopisu čítá 183 číslovaných stran strojopisu. Na první straně se uvádí autor *Rudolf Daniel* a název *HOUSLE A KŮŇ*.¹³ Poslední 184. strana je nečíslovaná, strukturovaná jako *Obsah*, s názvy kapitol a údajem čísla strany. Budiž zde podotknuto, že v grafické úpravě textu nejsou nikde žádné (ani strojem, ani tužkou) opravené překlapy, vpisky ani škrty. Tato skutečnost by mohla snad napovídat, že se jedná o text diktovaný či přepisovaný, ale nevíme jistě. Není mně ani známo, zda text, s jehož kopií jsem pracovala, je originálem či (dobrou) strojopisnou kopií originálu, či zda vůbec nějaké kopie z doby vzniku textu existují. Jazykem díla je čeština, v úvodu jednotlivých kapitol se objevují krátké písňové texty v romštině,¹⁴ která se pak zřídka objeví také dále v českém textu, texty jsou (zdařile) do češtiny přeloženy. Pokud jde o obsah: spolu s popisem dějin a kultury *cikánů*,¹⁵ pracuje autor s osobním životním příběhem (a také příběhy příslušné rodiny), který až rafinovaným způsobem prolíná dějinnou osu celého díla.

12 viz text C. Nečase v tomto čísle RDŽ, s. 97–99 – pozn. red.

13 Dále v článku odkazují na rukopis *Housle a kůň* záznamem Daniel, Rkp. s číslem příslušné strany.

14 Jde pravděpodobně o historický dialekt moravské či západoslovenské romštiny, zhusta však s překlapy či problematickými zápisy (shluků) hlásek – které však u zapisovatelů nezvyklých psát romsky nejsou (dodnes) neběžné.

15 V celém rukopisu se v českém textu bez výjimky píše o *cikánech* (s malým *c*), v romských textech jsou to ovšem *Roma/roma*. Hned na čtvrté straně (a dále opakovaně) se s nimi autor výslovně identifikuje.

Vědomosti z dějin a kultury čerpá autor jednak z autopsie a dále z odborné literatury, kterou uvádí v závěru, a ke které se také odkazuje přímo v textu (nikoli tedy v poznámkovém aparátu, ale výslovně v textu). Je na místě podotknout, že se jedná o literaturu českou, slovenskou, německou, anglickou a potažmo též francouzskou – mimo jiné celé ročníky *Journal of Gypsy Lore Society* 1907-1914 (Daniel, Rkp.: 183).

Pokud jde o zaznamenané vyprávění z osobního života, dozvídáme se postupně řadu podrobností, které se navzájem doplňují a v detailech vytvářejí jedinečnou „mozaiku“ – jež je zasazena do podrobně líčeného příslušného kontextu tehdejšího společenského a kulturního prostředí (zhusta přesně časově i místně určeného). Právě podle tohoto vylíčeného kontextu můžeme soudit, že rukopis vznikl postupně – snad i řadu let – a byl finalizován a zcela dokončen zřejmě v letech 1950 – 1951/1952 (Daniel, Rkp.: 10, 14-19, 25, a další). Celkově dílo působí, řekla bych a zhodnotila, až impozantním dojmem – v díle máme zachovaný výsledek tvůrčí práce vzdělaného, sečtělého, společensky angažovaného a v neposlední řadě zřejmě též do značné míry sebereflexe schopného člověka.

Kromě všech shora uvedených kvalit celého textu na tomto místě chci vyzdvihnout ještě jeden významný aspekt – a to je značná otevřenost, až důvěra,¹⁶ ve které autor sděluje některé podrobnosti svého rodinného i osobního života. Tento aspekt životní opravdovosti je (musí být) přirozeně průsečíkem i všech doposud známých i historických poznatků, tím mám na mysli zaznamenaných dějinných událostí a zpracovaných písemných pramenů, které s rukopisem lze, jak se domnívám, spojovat.¹⁷ Na faktu této v křehkosti projevené důvěry je až absurdní skutečnost, že ačkoli životní příběh Rudolfa Daniela lze v textu rukopisu dobře sledovat, o Rudolfu Danielovi – respektive o významu jeho osobnosti – víme z historie (zatím, bohužel) jen velice málo.

16 Tuto otevřenost a upřímnost ovšem z odborného dějzpytného hlediska nelze ztotožňovat (nekriticky) s Pravdou (v objektivním smyslu).

17 Včetně těch vztahujících se k tragickým událostem druhé světové války. Zejména tedy s některými z výsledků práce Ctibora Nečase – viz již citované práce (Nečas, 1977, 2002, 2005), jakož i další jeho práce, zejména *Andr'oda taboris* – zde je uveden vězeň Rudolf Daniel (*20. 4. 1911, Oslavany) (Nečas, 1987: 96), dále *Aušvicate hi khér báro* (Nečas, 1992: 67) a dále *Matriky moravských Romů, kteří přežili nucenou táborovou koncentrací II.* (Nečas, 2008: 113). V evidenci koncentračního tábora v Auschwitz-Birkenau je vězeň Rudolf Daniel s číslem 8822 (nar. 20. 4. 1911 Oslawan) uveden na s. 1250-1251 (Memorial Book, 1993).

Dílčí výsledky historického bádání a několik poznámek k historické metodologii

Zde se dostávám k rozboru jistých částí textu rukopisu a několika dalších pramenů, jehož výsledkem je dílčí historické poznání, které mohu zatím vyvozovat. Z hlediska klasické historické práce nepřekračuje doposud mé poznání úroveň heuristiky a kritiky pramenů,¹⁸ zároveň ovšem může – kromě prezentace vlastních poznatků – zde posloužit jako příklad pro několik uplatněných metodologických postupů. Vedle inspirativních osobností a významného díla (zde již jmenovaných i nejmenovaných) historiků, chtěla bych na tomto místě zdůraznit myšlenkový odkaz pro zpracovávání dějin Romů zakladatelky české romistiky Mileny Hübschmannové. Ten je aspoň částečně formulován například v její stati „Historeo znamená pátrám“ (Hübschmannová, 1995) a vlastně roztroušen v celém jejím celoživotním odborném díle. Myšlenky a podněty M. Hübschmannové, přestože ona sama nebyla historikem, jsou v podstatě plně v souladu s metodikou historické práce, kde musíme nutně věnovat velkou pozornost právě heuristice a zejména kritice pramenů. Toto východisko platí napříč celými dějinami, též pro 20. století a dějiny soudobé – kdy sice máme písemné prameny romské provenience, ovšem potřeba kritiky, verifikace (ověřování výpovědí, ověřování kontextu jejich vzniku) při práci zůstává, ať již je subjektivní postoj historika jakýkoli.

Otázka autorství textu *Housle a kůň* je, řekla bych, možná jednou z takových „zkoušek“ – a zároveň ověřením našich dosavadních znalostí a ověřením historické metodologie (zejména tedy kritických postupů). Znalost (či neznalost) autorství (jakéhokoli) díla je, pracujeme-li s tímto dílem jako s historickým pramenem, samozřejmě významnou a důležitou záležitostí při kritické práci.

Vrátím se nyní od teorie vědy k vlastnímu bádání, a to tak, jak doposud postupovala moje práce s prameny. Zároveň budu, ovšem pro přehlednost v poznámkách pod čarou, poukazovat na pozoruhodné shody a i jisté nesrovnalosti se závěry publikovanými v pracích Nečase a Pavelčíkové.

V písemných pramenech majority, které jsme našli během výzkumu věnovanému poválečné historii Romů v Brně, je několik dokumentů Krajského národního výboru v Brně, které jsou datovány v rozmezí 8.–30. června 1950.¹⁹ Tyto archivní materiály jsou pro nás zatím

18 Přičemž hlavním tématem tohoto mého bádání je poválečná historie Romů v Brně.

19 Fond Ministerstvo vnitra – dodatky, k. 1282, NA Praha. Skeny uvedených dokumentů jsou dostupné jako příloha závěrečné zprávy Výzkumu osidlování Brna 1945-73 z roku 2010 z http://www.romistika.eu/docs/ZZ_MSMT2010_Brno_Priloha-6-b_Dokumenty.pdf

Viz též komentář k nim přímo ve zprávě (Sadílková, Zapletal, Závodská, 2010: 17, 18).

jedinými úředními dokumenty, které informují o literární činnosti Rudolfa Daniela. Jestliže bychom teoreticky připustili možnost, že by snad na titulní straně rukopisu *Housle a kůň* nebylo uvedeno jméno pravého autora, jak činí Nina Pavelčíková (Pavelčíková, 2010: 76; Pavelčíková, 2011: 317-322), je existence těchto úředních dokumentů ostatně také jediným přímým dokladem o autorství Rudolfa Daniela.

V jednom z těchto dokumentů, konkrétně v dopise KNV v Brně ze dne 8. 6. 1950 pro Ministerstvo práce a sociální péče ve věci „Zařazení osob cikánského původu do trvalého pracovního poměru“, tedy čteme toto²⁰:

*„Do politického života se nezapojují až na několik výjimek v Brně a v Oslavanech. Jména a funkce jsou nám neznáma. Jedna Cikánka je úřednicí KNV v Brně. Cikán **D a n i e l R u d o l f z O s l a v a n**, bytem nyní v Brně, ..., udává, že ~~napsal~~ píše knihu o Cikánech – jejich původ, vývoj a historie za posledních 1000 let, kterého po telefonickém souhlasu MPSP odesíláme jako delegáta na poradu. Druhý Cikán – úderník, odeslaný na poradu Koloman Bartoš neumí číst a psát.“*

(Fond Ministerstvo vnitra – dodatky, k. 1282, NA Praha. Přepsáno doslovně, včetně znamenání opravy, jméno R. Daniela zvýraznila MZ.)

K uvedenému dokumentu a dalším dokumentům souvisejícím, ke kontextu jejich vzniku a k historickému významu jejich nálezu vůbec se ještě vrátím v závěru tohoto příspěvku.

Nyní bych se, opět pouze stručně, věnovala z odborného hlediska nejnutnější identifikaci osoby Rudolfa Daniela, rodáka z Oslavan. Protože však není smyslem publikovat zde do detailů zpracovanou rodovou genealogii,²¹ natož podrobně „pitvat“ citlivé osobní informace,²² omezím se ve výkladu zjištěných skutečností jen na nejnutnější sdělení a odkazuji zvědavé čtenáře přímo na text *Housle a kůň*.

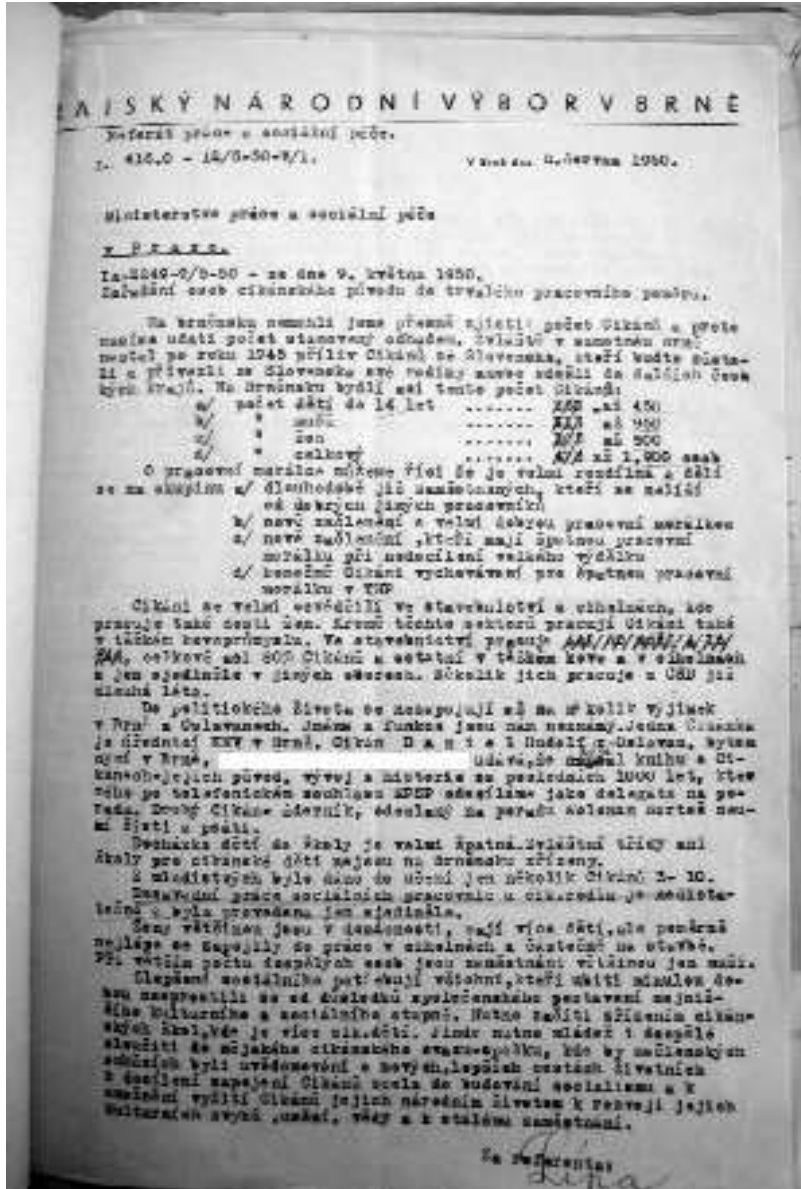
Skutečností je, že na základě informací uvedených přímo v tomto rukopise a dále pomocí dochovaných matričních záznamů,²³ ale také pomocí údajů z dalších evidencí, jako je

20 Celý dopis viz faksimile dokumentu, kterou přetiskujeme na s. 107 – pozn. red.

21 S genealogickými údaji a postupy lze efektivně pracovat jako s pomocnou vědou historickou, na což poukázal ve svém článku i Nečas (Nečas, 1989: 131-135).

22 Dle Zákona o ochraně osobních údajů č. 101/2000 Sb. je ochranná lhůta 100 let naplněna právě v případě data narození Rudolfa Daniela.

23 Matrika křtěnců (k osobě Rudolfa Daniela, dále zde v poznámce jen R.D.), tom. XIV, p. 126. (rok 1911) Matriční úřad OÚ Oslavany. Dále ad sňatek rodičů R.D.: Matrika oddací Oslavany, p. 312 MZA, E 67, i. č. 1511. Dále ad narození matky R.D.: Matrika křtěnců Černovice, tom. VI, p. 55. MZA, E 67, i. č. 6672. Dále ad narození otce R.D.: Matrika křtěnců Křenovice, tom. VI, p. 97. atd.



| Hlášení Krajského národního výboru v Brně ve věci šetření „Zařadění osob cikánského původu do trvalého pracovního poměru“ na Ministerstvo práce a sociální péče z 8. června 1950.

(Fond Ministerstvo vnitra – dodatky, k. 1282, NA Praha.) |

Pro potřeby přetištění zpřístupňujeme pouze údaj o bydlišti R. D., ostatní úpravy původní – pozn. red. |

evidence obyvatelstva,²⁴ evidence dětí školou povinných obecné školy v Oslavanech a v (Novém) Rousínově a studentů chlapecké školy měšťanské v (Novém) Rousínově,²⁵ a dále, bohužel, také z evidence koncentračních táborů Hodonín u Kunštátu a Auschwitz-Birkenau (viz výše, Nečas, 1987: 96; Memorial Book, 1993: 1250-1251), lze z mnoha různých hledisek a zcela jednoznačně různými písemnými prameny verifikovat životní příběh Rudolfa Daniela narozeného 20. 4. 1911 v oslavanské kolonii „Na Písečňáku“. Na základě těchto matričních záznamů lze dále verifikovat v textu rukopisu (Daniel, Rkp.: 145) uvedené rodinné vztahy mezi „bratrance“²⁶ (chlapi téhož jména i příjmení – Rudolf Daniel), tedy mezi autorem rukopisu (starší z obou) a jeho příbuzným z matčiny strany, houslovým virtuózem (mladší z obou; nar. 1919 v Oslavanech).²⁷ Oba měli společné předky: Tomáše Malíka²⁸ (nar. 1832 v Medlově)²⁹ a Mariannu Danielovou (nar. 1844 v Heřmanicích)³⁰, sčítání lidu roku 1900 je zastihuje v Oslavanech.³¹ Pro Rudolfa Daniela staršího (t. j. nar. 1911) jsou to prarodiče z matčiny strany, pro Rudolfa Daniela mladšího (t. j. nar. 1919 – mimochodem v době, kdy již jeho starší *bratranec*-jmenovec žil u dědečka Františka Daniela v Rousínově) zřejmě praprarodiče z otcovy strany.³² V rukopisu *Housle a kůň* dále čteme o rodině Antonína Daniela, respektive o jeho rodičích, o něm a jeho sourozencích, a autor rukopisu přitom zapisuje stručně jejich příběh až do „dnes“ (Daniel, Rkp.: 75).³³ Antonín Daniel byl synem *Ludvíka* Daniela

24 Sčítání lidu 1921, SOkA Brno – Venkov, A-1, k. 1689. Sčítání lidu 1921, SOkA Vyškov, fond Okresní úřad Vyškov, kart. 324.

25 Školní matrika 1903 – 1919, Měšťanská škola chlapecká Rousínov – Třídní výkaz 1922/23, Měšťanská škola chlapecká Rousínov – Třídní výkaz a katalog 1923/24, SOkA Vyškov, první bez i. č., druhé i. č. 65, třetí i. č. 68.

26 Jde ovšem o bratrance ob-jednu generaci.

27 O Rudolfu Danielovi ml. více viz text C. Nečase v tomto čísle RDŽ, s. 97–99 – pozn. red.

28 O Tomášovi Malíkovi píše autor rukopisu explicitně (Daniel, Rkp.: 74–76).

29 Sčítání lidu 1900 Oslavany, SOkA Brno – Venkov, A-1, i. č. 1347, k. 1666.

30 Tamtéž. A zároveň Matrika krtěnců Černovice, tom. VI, p. 55. MZA, E 67, i. č. 6672.

31 Sčítání lidu 1900 Oslavany, SOkA Brno – Venkov, A-1, i. č. 1347, k. 1666. Sčítání lidu 1910 pro relevantní část obce bohužel zatím nedostupné. Ve vytváření genealogií okolo roku 1900 a starších jsem znovu (vlastní prací) potvrdila některé výsledky práce Nečasovy (zejména Nečas 1977, 1989, 2002).

32 Genealogií R.D. (nar. 22. 10. 1919 v Oslavanech) jsem neměla zatím čas zabývat se hlouběji než k jeho zde jmenované prababičce (z otcovy strany) Marianně Danielové.

33 Toto interpretuje zřejmě různě N. Pavelčíková. Informaci o příbuzenském vztahu dvou Rudolfů Danielů a Antonína Daniela přejímá zřejmě nekriticky přímo z textu rukopisu například zde: „*Mistr Západomoravských elektráren v Oslavanech Ludvík Daniel umožnil svým dětem vystudovat: Antonín se stal středoškolským učitelem a po druhé světové válce proslul jako romský aktivista, Šimon pracoval jako důlní na dole Nosek v Oslavanech. Maturitu měla také jedna z jeho čtyř dcer, která se později stala úřednicí národního výboru, další tři dcery uzavřely smíšené sňatky. Z jiné větve danielovsko-malíkovského rodu pocházeli houslový virtuos, absolvent brněnské konzervatoře (později primarius orchestru brněnské opery) Rudolf Daniel a také jeho bratranec stejného jména, který vystudoval Filozofickou fakultu v Brně a jako učitel působil na Moravském Slovácku, později i v Brně.*“ (Pavelčí-

(Daniel, Rkp.: 75) a Amálie Danielové (a připouštím, že i jeho praprarodiče – z otcovy strany – možná byli zřejmě Tomáš Malík a Marianna Danielová).³⁴

Na základě své práce s celou řadou úředních záznamů (výše uvedených dobových pramenů) tedy tvrdím, že pomocí těchto a dalších pramenů lze nejen rodinné vztahy široké rodiny křenovických a oslavanských Danielů, ale i osobní příběh chlapce školáka a posléze dospělého muže Rudolfa Daniela – jak nám jej sám autor ve své vypravěčské licenci³⁵ otevřeně odhaluje – v mnohém, ne-li ve všem podstatném, zcela potvrdit.

Jakkoli však mnohé z textu rukopisu úředně potvrdit můžeme, autorství rukopisu *Housle a kůň* (zatím) nijak úředně potvrdit nemůžeme. Zabraňuje nám v tom fakt, že se jedná skutečně o rukopis, nikoli například o publikaci (a už vůbec ne takovou, která by nesla v sobě „copyright“), tedy narážíme v této věci jen na nedostatek pramenů. Zcela zde souhlasím s úsudkem Prof. C. Nečase, že je sice pozdě ptát se samotného možného autora, ale můžeme doufat v možnosti dalšího poznání, a to jak z písemných, tak orálních pramenů. Z pramenů, které jsou v celé záležitosti relevantní, bych viděla hned (vedle těch již zde zmíněných a tušených dalších) několik těchto možností (opět budu řadit co nejvíce chronologicky). Zaprvé jsou to zmínky interpretované z pramenů přímo v člancích Pavelčíkové, tedy:

„*Moravští Romové z okolí Brna [...] – [mezi nimi] najdeme v Hrušovanech pozdějšího romského aktivistu (učitele?) Rudolfa Daniela, narozeného 20. 4. 1911 v Oslavanech.*“

(Pavelčíková, 2003: 330)³⁶

ková, 2004: 18, zvýraznila MZ) Kromě údajů z textu N. Pavelčíková však doplňuje ještě informaci o studiích na univerzitě v Brně, kterou rukopis neobsahuje, a která v jejím textu není nijak doložena. Jinak potom čteme v další publikaci: „...*přítomni byli i Danielové z Oslavan, kromě již zmíněného Antonína také jeho bratranec Rudolf, který v té době vyučoval na základních školách na Uherskobrodsku,*...“ (Pavelčíková, 2007: 98, zvýraznila MZ). Následně pak dochází k závěru, že autorem celého textu rukopisu je Antonín Daniel (Pavelčíková 2010, 2011).

34 Matrika oddací Oslavany, tom. XI, p. 317, MZA, E 67, i. č. 1511. V rukopisu *Housle s kůň* řečený Ludvík se jmenoval občanským jménem Josef (Daniel). Genealogii Antonína Daniela jsem neměla zatím čas se zabývat hlouběji než k prababičce (z otcovy strany), Marianně Danielové.

35 Zde mimochodem poukazují na zajímavý – byť ve vlastním díle z odborného hlediska nijak nepodložený náznak J. Macháčové, která uvažuje o tom, že vyprávěný příběh *cikána Františka* (s. 4 – 9) je ve skutečnosti vlastní autorův (Macháčová, 1996: 279). Dle mého zjištění v uvedených matrikách a sčítacích operátech to tak (z velké části určitě) opravdu je.

36 Odkaz k primárním pramenům na stranách 328–330 – jde o policejní hlášení z let 1946–47.

„Jako ‚důvěrníci‘ a spolupracovníci brněnského KNV při řešení romské problematiky v kraji se dále uvádějí dva a čtyřicetiletý ‚důchodce‘ Rudolf Daniel (pravděpodobně šlo o rodáka z Oslavan, učitele a autora pozoruhodného rukopisu *Housle a kůň*, který působil v padesátých letech jako učitel na Uherskobrodsku) a Eduard Holomek z Brna...“

(Pavelčíková, 2001: 61)³⁷

Významným pramenem svého druhu je ovšem i známé předání rukopisu Janu Pavelčíkovi (otci Jiřího Pavelčíka), které je, pokud vím, vylíčeno detailně právě až v těch publikacích Pavelčíkové, v nichž sama už dochází k závěru, že autorem je Antonín Daniel (Pavelčíková, 2008: pozn.6; Pavelčíková, 2010: pozn.23; Pavelčíková, 2011: pozn. 24). Zajímavé jistě bude dále zkoumat historii vzdělání, a to jak Rudolfa Daniela (což jsem započala již částečně na úrovni základního vzdělávání v Oslavanech a Rousínově), tak – ne nutně jen ve vztahu k rukopisu *Housle a kůň* – i Antonína Daniela. Antonína Daniela proto, že Nina Pavelčíková uvádí, že rukopis *Housle a kůň* měl být snad jeho závěrečnou vysokoškolskou prací (Pavelčíková, 2010: 80; Pavelčíková, 2011: 323). Pokud by bylo možno srovnání se závěrečnou vysokoškolskou prací Antonína Daniela s názvem „Přehled cikánské otázky u nás v minulosti a hlavní rysy další výchovné práce mezi Cikány nyní“ (1956), i zde bych teoreticky viděla jistě možnost kritiky rukopisu *Housle a kůň*, nejspíše tedy, myslím, definitivní vyloučení úvahy o stejném autorovi.³⁸

Otázka autorství je pro nás vlastně otázkou akademickou, správnou kritickou prací chceme předejít chybné interpretaci. Navíc přirozeně hledání pravdy může přinést zajímavé nové poznání skutečnosti.

Abych se ale už opět vrátila k Rudolfovi Danielovi. Já se domnívám, že lze snad pracovně připustit úvahu o nějaké formě spoluautorství zápisu textu rukopisu (příčemž bych uvažovala nejspíše o dvou osobách: písaři/písařce či zapisovateli/zapisovatelce a Rudolfovi Danielovi).³⁹

37 V textu bohužel chybí odkaz na primární pramen.

38 Bohužel, zatím se mi nepodařilo text práce získat a dokonce ani potvrdit různé dvě informace o tom, kde byla obhájena. Pavelčíková uvádí FF MÚ Brno (Pavelčíková, 2010: 80), Nečas neuvádí nikde ve svých studiích pokud vím, ani přesně univerzitu, až ve svém pozdějším spíše než čistě odborném, řekla bych esejistickém díle pak uvádí PF Olomouc (Nečas, 2008: 93). Nečas ovšem zmiňuje v řadě svých prací, že v Olomouci Antonín Daniel studoval. Podle předběžných mých zjištění nemusí tato práce být již (ani na jedné z obou univerzit) archivována.

39 Vede mne k tomu jednak už zmíněná bezchybnost strojopisu a dále také již zmíněný způsob zápisu romštiny. Možná i zápis *romano nav* otce Antonína Daniela, které v rukopise (Daniel, Rkp.: 75) čteme jako *Ludvík*, ale víme, že byl znám i pod jménem *Ludva* (Vzpomínky pamětníků Ladislava Sedláčka a Vojtěcha Kosmáka z Oslavan, uloženo v audio fondu Muzea romské kultury, A 35/2002).

Zpochybňovat významné autorství Rudolfa Daniela narozeného roku 1911 v Oslavanech však podle mého mínění není (tedy kromě těch akademických důvodů) ani důvod.

Sté výročí narození Rudolfa Daniela

Od narození Rudolfa Daniela (20. 4. 1911 v Oslavanech) uplynulo v roce 2011 právě sto let a od vzniku jeho písemného díla je to více než půlstoletí. V kapitole „Vzpomínky z dětství“ nám autor elegickým úvodem sděluje podstatu své vnitřní síly, která pramení z vědomí sou-
náležitosti se svými lidmi:

*„Jsem jeden z kmene, z cikánského kmene a co tady vypravuji a ještě budu vypravovat, jsou především mé vlastní vzpomínky, jak jsem si je vybavoval a nekonečných nocí v koncentračních táborech Osvětimi, v Doře, v Buchenwaldu a v Bergenu, kdy pro mne byly jediným pou-
tem se svobodným a volným životem, a potom zase znovu v týdnech nemoci, kdy jsem v zimě se procházel lesy Českomoravské vysočiny a kdy jsem zabloudil až na hodonínský hřbitůvek u Kunštátu, v jehož půdě na věky odpočívá několik set mých cikánských bratří a sester...“*

(Daniel, Rkp.: 67)

Dnes nevíme sice, jakým způsobem se po válce *vybarvoování a vypravování* Rudolfa Daniela přerodilo v psané slovo, nemáme zatím žádné podrobné svědectví o okolnostech vzniku rukopisu *Housle a kůň*, kromě toho, co je obsaženo v textu samotném⁴⁰ a dále podle toho, co čteme u Pavelčíkové (vzpomínka v rodině Jana Pavelčíka – Pavelčíková, 2008: pozn.6; Pavelčíková, 2010: pozn. 23) a Pavelčíkové, 2011: pozn. 24). Domnívám se však, že na základě detailní četby textu tohoto rukopisu a s přihlédnutím k výše uvedeným dalším historickým pramenům můžeme konstatovat, že:

- i) životní příběh Rudolfa Daniela a jeho rodiny je (a stal se i z literárního i z historického hlediska) osnovou celého textu *Housle a kůň* a
- ii) Rudolf Daniel skutečnost, že píše své dílo, zřejmě s některými dalšími osobami ve své době sdílel.

40 Například i toto: „Hned v prvních dnech pobytu v Bärkenau jsem si začal psát deník o všem, co se dělo kolem mne i se mnou. A hned v prvních dnech to na mne udal blockleiter, Čech, rodem z Brna. Esesáci mne ztýrali, s poznámkami jsem se již nikdy neshledal...“ (Daniel, Rkp.: 153).

Díky osobnosti Rudolfa Daniela (byť bohužel dosud blíže nepoznané) nám zůstává zachováno významné historické svědectví, jehož mnohovrstevnatost je a bude jistě i v budoucnosti předmětem řady vědeckých pojednání.

Závěr

Na závěr tohoto příspěvku bych chtěla ještě jednou poukázat na zřejmou spojitost mezi rukopisem *Housle a kůň* a zápisy z jednání o *cikánské otázce* v červnu 1950 KNV v Brně, respektive na ministerské úrovni také v Praze, kde byl na jednání na MPSP v červnu toho roku Rudolf Daniel osobně přítomen (Daniel, Rkp.: 14-15). Zajímavé je datování této schůzky v pramenech a v literatuře. V rukopise *Housle a kůň* čteme:

„...Co budu žít, nikdy mi nevyemizí z paměti pátek dne 7. června 1950. Myslím, jistě právem, že to byl nejvýznamnější a nejslavnější den v historii cikánů v Československu. Toho dne odpoledne byli přijati v budově ministerstva práce a sociální péče na Palackého náměstí cikánští delegáti ze všech krajů republiky....“

Z archivních dokumentů, zde již citovaných, které nám potvrzují přímo úředně i účast Rudolfa Daniela na tomto setkání, ovšem čteme, že teprve dne 8. 6. odeslal KNV Brno písemně jména obou dvou navrhovaných zástupců svého kraje (tj. Rudolfa Daniela a Kolomana Bartoše), a dále se jednalo na „poradě konané 9. a 10. června“. Chronologické tabulky nám pak jednoznačně ukazují, že 9. červen připadl toho roku na pátek (! srvn. s výše citovaným textem *Housle a kůň* – je celkem představitelné, že si autor pamatoval, že k jednání došlo právě v pátek, sám však při svém psaní zpětně neověřoval, kolikátého skutečně v daný pátek bylo). V odborné literatuře však bývá uváděn 7. červen 1950 – pokud vím poprvé Pavelčíková (Pavelčíková, 2004: 34) a po ní další, což mne vede k domněnce, že jde o nedostatečně kritickou práci s pramenem, resp. informací převzatou právě z rukopisu *Housle a kůň*. Pamětníkem vylíčená, byť až emocionálně zabarvená, historická událost má v tomto případě možnost být zpracována kriticky a tedy i snad správně.⁴¹ Při další práci s prameny se pak o důsledcích účasti na „nejvýznamnějším a nejslavnějším dni v historii cikánů“ dozvídáme, že přímo v návaznosti na tato jednání se pak ustanovuje dle dochovaného zápisu 24. června 1950 *prozatímní krajský výbor*

41 N. Pavelčíková uvádí archivní prameny SÚA (dnešní NA) fond Ministerstvo práce a sociálních péče, k. 400, inv. č. 837, sign. 2249 (Pavelčíková, 2004: 34).

Cikánů v Brně. Rudolf Daniel (starší) z Oslavan je jedním ze zakládajících členů. Se společně přítomným svým příbuzným Rudolfem Danielem (ml.) z Oslavan, Annou Danielovou (sestrou Antonína Daniela), Eduardem Holomkem, Florianem Danielem, Vojtěchem Balážem, Kolomanem Bartošem a právě nepřítomným Tomášem Šubrtem zakládají v Brně vlastní snahou novou organizaci. A v tomto nanejvýš zajímavém okamžiku v (navíc dosud neznámé) etapě dějin etnoemancipačního romského hnutí nám historická stopa Rudolfa Daniela už (zatím) mizí.

Příběh Rudolfa Daniela z Oslavan tímto ve skutečnosti ovšem nekončí. Budiž tedy jen prozatímne ukončen výklad bádání a tento článek, kterým chci jednak znovu podotknout jistou specifičnost možností rekonstrukce romských dějin a hlavně předejít možné chybné interpretaci (či přímo eliminaci) historického významu osobnosti Rudolfa Daniela v odborné práci (nejen historické a romistické, ale také například prosté knihovnické, muzeologické, archivářské a další). Pokládala jsem při aktuálním otevření otázky autorství rukopisu *Housle a kůň* za nutné publikovat zde i některé z vlastních objevených historických souvislostí, kterým se nadále věnuji ve svém studiu a hodlám o výsledcích i dále publikovat.

Historická práce je skutečně „pátráním“ a s ním spojeným (někdy) také nalézáním. Existence rukopisu *Housle a kůň* a jeho správná interpretace je, podle mého názoru, součástí historie romského etnoemancipačního hnutí, na němž se podílela celá řada romských osobností známých (ovšem, včetně Antonína Daniela) i neznámých. I ze strany historiků musí být osobnosti Rudolfa Daniela, jeho životu a dílu, věnována uctivá pozornost.

Literatura

- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. 1995. Historeo znamená pátrám. In: Romano džaniben, II, 1-2, 1995, s. 61 – 66.
- MACHAČOVÁ, Jana. 1996. K akulturaci romské menšiny na Moravě v meziválečném období: Analýza vzpomínek Rudolfa Daniela. In: Slezský sborník 94, 4, 1996, s. 278–294. Opava : Slezský studijní ústav.
- Memorial Book of the Gypsies at Auchwitz-Birkenau. 1993. Ed. J. Parcer. München: K.G. Saur Verlag, ISBN 3-598-11162-2.
- NEČAS, Ctibor. 1977. Cikánský tábor v Oslavanech. In: Jižní Morava, 13, 1977, Mikulov: Okresní archiv. ISSN 0449-0436, s. 71–79.
- NEČAS, Ctibor. 1989. Genealogie jednoho cikánského rodu. In: Brno v minulosti a dnes 10/1989, Brno: Krajské nakladatelství. ISSN: 0524-689X, s. 131–135.

- NEČAS, Ctibor. 1987. *Andr#oda taboris. Vězňové protektorátních cikánských táborů 1942-1943*. Brno, Český svaz protifašistických bojovníků.
- NEČAS, Ctibor. 1999. Antonín Daniel. In: *Romové a jejich učitelé, Ústí nad Labem: Hnutí R*, ISBN 80-902461-1-7, s. 82–83.
- NEČAS, Ctibor. 2002. Dějinný příběh oslavanských Romů. In: *Jižní Morava*, 38/2002, s. 77–96.
- NEČAS, Ctibor. 2005. *Romové na Moravě a ve Slezsku 1740 – 1945*, Brno: Matice moravská, 2005.
- NEČAS, Ctibor. *Špalíček romských miniatur*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN: 978-80-7325-151-2
- NEČAS, Ctibor. 2007. Matriky moravských Romů, kteří přežili nucenou táborovou koncentraci II. In: *Bulletin Muzea romské kultury* 16/2007, s. 112–116.
- NEČAS, Ctibor. 1992. *Aušvicate hi khér báro*. Brno, Masarykova universita, ISBN 80-210-0398-7.
- PAVELČÍK, JIŘÍ. 1999. Rudolf Daniel. In: *Romové a jejich učitelé, Ústí nad Labem: Hnutí R*, ISBN 80-902461-1-7, s. 81–82.
- PAVELČÍK, J., PAVELČÍKOVÁ, N. 2001. Myths of the Czech Gypsies, *Asian Folklore Studies* 60, 2001, č. 1, s. 21–30.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2001. Úspěchy jihomoravských Romů v padesátých letech. In: *Bulletin Muzea romské kultury* 10/2001, s. 60–63.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2004. *Romové v českých zemích v letech 1945 – 1989*, Praha: SEŠITY Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2003. Co „Konečné řešení“ nevyřešilo. In: *Milý Bore...*, Brno: Historický ústav AV ČR. ISBN 80-86488-12-8, s. 327–336.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2007. Romové na Brněnsku v letech 1945 – 1958. In: *Bulletin Muzea romské kultury*, 16/2007, s. 96-104.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2010. Několik poznámek k proměnám identity spojeným s příběhy českých a slovenských Romů ve 20. století, in: *Romano džaniben XVI*, 2/2010, s. 71 – 95.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina. 2011. Příběhy Antonína a Bartoloměje Daniela – prvních představitelů romských elit. In: *Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. století*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, ISBN: 978-80-7325-244-1, s. 316–329.
- SADÍLKOVÁ, H., ZAPLETAL T., ZÁVODSKÁ, M. 2010a. Výzkum romského osidlování Brna 1945 – 1973. Závěrečná zpráva projektu z programu MŠMT ČR na podporu integrace romské komunity 2010. Dostupné z: http://www.romistika.eu/docs/ZZ_MSMT2010_Brno_Priloha-5_Vyzkumna-zprava_WEB.pdf

— O jednom neobjasněném autorství...

(Reakce Niny Pavelčíkové, autorky článku *Několik poznámek k proměně identity spojeným s příběhy českých a slovenských Romů ve 20. století*. Romano džaniben 16/2010, č. 2, s. 71-95, na příspěvky prof. Ctibora Nečase a Mgr. Milady Závodské zaslané redakci časopisu *Romano džaniben* k publikaci.)

V prvé řadě bych chtěla poděkovat oběma svým „oponentům“ za jejich velmi podnětné připomínky. Zastávám názor, že bez kritiky se žádný historik nemůže obejít, každý odlišný poznatek a názor je významným podnětem k novému zamyšlení, sebereflexi, k dalšímu kroku v poznávání složitých historických procesů. Můj dík patří zejména M. Závodské, která mi zprostředkovala několik odkazů na dosud téměř nevyužitý zdroj informací o osobnosti Rudolfa Daniela st., narozeného v Oslavanech 20.4.1911. Z jejího příspěvku publikovaného v tomto čísle RDŽ je navíc jasné, že jsem se ve svém citovaném článku vskutku dopustila (ve spěchu, z nepozornosti) několika nepřesností:

a) nezdůraznila jsem dost jasně, že Antonína Daniela nepovažuji za nesporného (a rozhodně ne jediného) autora rukopisu *Housle a kůň*, jehož originál leží dosud v mém osobním archivu. Měla jsem to učinit alespoň v poznámce i s dodatkem, že podstatné části rukopisu (např. vzpomínky z dětství, z nacistického koncentračního tábora ad.) i já přičítám Rudolfu Danielovi st.

b) na s. 80 svého článku uvádím, že Antonín Daniel vystudoval pedagogickou fakultu v Brně. Ve skutečnosti, jak správně několikrát uvádí ve svých pracích C. Nečas, studium ukončil citovanou závěrečnou prací (viz příspěvek M. Závodské zde, s. 110, poznámka č. 38) na PdF Univerzity Palackého v Olomouci. Zejména za tento „překlep“ se čtenářům velmi omlouvám, unikl mi i při korektuře.

c) shodují se s logickým vývodem M. Závodské, že porada u ministra E. Erbana se konala v pátek 9.6.1950 (a zřejmě pokračovala 10.6.), nikoliv 7.6., v tomto případě ovšem je datum patrně nesprávně uvedeno i ve fondu MPSV v NA Praha, který cituji.

Samozřejmě nemohu než souhlasit i se závěrem C. Nečase, že nezpochybnitelné svědectví o autorství rukopisu *Housle a kůň* by mohl dát jedině sám autor (resp. autoři), což ovšem není možné, žádný z uvažovaných autorů již není naživu. Přesto musím přiznat, že se mne poněkud dotkla poznámka prof. Nečase, že moje argumentace v článku je „jednoduchá a překotná“ i jeho další námitky. Podle něj si můj manžel „dramatickou scénku“ v Havřicích, při níž hodlal Antonín Daniel rukopis *Housle a kůň* zničit, vybavil teprve v souvislosti s úvahami o „záměně“ autora tohoto textu, které uvádím ve svém shora uváděném článku v RDŽ 16/2010. Problém totiž nespočívá v tom, že bychom unáhleně změnili názor na autorství. Skutečně jsme se až do roku 2007 domnívali, že na Slovácku (ve Strání, Pozlovicích a Havřicích) působil kromě Antonína Daniela učitel „Ruda“ Daniel. Už dříve jsem zmínila a v kombinaci s údaji z dalších, především primárních pramenů se pokouším doložit i v obou zde posuzovaných člancích (viz přehled literatury v příspěvku M. Závodské), že k tomuto mylnému závěru přivedl pamětníky z Uherskobrodsko sám Antonín D., kterého si všichni shodně pamatovali jako „Rudu“.

Teprve v letech 2006-2007 jsem se začala podrobněji zabývat mj. životním příběhem Antonína Daniela a rekonstruovat místa jeho působení. V té souvislosti jsem pátrala v matrikách, ve fondech SOKA Uherské Hradiště, znovu jsem se vrátila i ke svým starším výpiskům z NA Praha a MZA Brno. Po velmi pečlivém a několikaměsíčním výzkumu (včetně použití oral history, s níž mám poměrně bohaté zkušenosti) a komparaci všech údajů jsem dospěla k závěru, že Rudolf Daniel st., nar. v Oslavanech 20.4.1911, jehož jsem sama dlouho považovala za autora rkp. *Housle a kůň*, nebyl učitelem a v uváděných obcích nikdy nepůsobil. Pavelčíkovi znali Antonína pod přezdívkou Ruda. Od něj měli získat originál rukopisu, který označoval za svůj výtvar, během scény, kterou jsme s manželem i kolegovi Nečasovi několikrát popisovali.

Považuji za přirozené, že historik v průběhu výzkumu a v diskusích s kolegy upřesňuje své vlastní závěry, opravuje minulé i současné omyly a nepřesnosti (ostatně několik nepřesností jsem našla i v reakcích svých dnešních „oponentů“, ale o to nyní nejde). Vítám snahu M. Závodské o analýzu textu velmi cenného pramene, jímž rukopis *Housle a kůň* bezesporu je. Ta by ostatně jistě mohla hodně napovědět i o tom, zda se jedná o dílo jednoho či více autorů (editorů). V té souvislosti mne napadá, že nejvhodnějším způsobem analýzy by byla kritická edice celého poměrně rozsáhlého a mnohotvárného textu. Nepovažuji za nejvhodnější používat v souvislosti s jeho bohatým tematickým členěním a vsutku tvůrčím přístupem vzdělaného autora či autorů (viz příspěvek M. Závodské, část Rukopis *Housle a kůň*) pojem „memorát“ – podle mého názoru obsahuje daleko více, než jen vzpomínky.